

Stari grad Žabljak - Crnojevića

Marko Petričević

Crnogorski stari grad Žabljak, malo je poznat našoj široj javnosti. On je malo poznat i kod mladeg naraštaja u Crnoj Gori, dok stariji Crnogorci dobro poznaju ovo staro utvrđenje na vodi, koje je u XVII, XVIII pa sve do druge polovine XIX vijeka bilo najveće tursko utvrđenje prema Crnoj Gori. Oko Žabljaka, vođene su naročito u XIX vijeku velike borbe između Turske i Crne Gore. Ovaj grad je mala »šačica« Crnogoraca iz Ceklina (pleme od više sela kod Rijeke Crnojevića), dva puta osvajala od Turaka. Iza svakog osvajanja razvila se velika bitka između turske i crnogorske vojske. Oba puta ostao je na crnogorskoj strani, ali ga je po nagovoru Rusije, svaki put morala vratiti Turskoj. Ovdje ćemo govoriti o prvom osvajanju Žabljaka, koje se zbilo 22. marta 1835. godine. Podvig dvanaestorice Ceklinjana kojeg su izveli noću po-

menutog datuma, prelazi sve junačke podvige u istoriji samostalne crnogorske države. Njihovo junaštvo, narodna pjesma i istorija okarakterisale su kao legendu, ravnu onoj kosovskih junaka.

Po predanju, ovaj grad prvo je osnovao najstariji Nemanjin sin — Vukan, koji je u ime Raške upravljao Zetom. Kasnije, 1445. godine obnovili su ga Crnojevići gospodari Zete i Crne Gore, jer je već tada Crna Gora dobila svoje današnje ime.

Na mjestu gdje se ukrštaju tri rijeke; Mala Morača, Žalica i Karatuna (Crna Rijeka), na kukastom brdašcu, uzdiže se grad. Ovaj grad visokih bedema zidan u mletačkom stilu, čije su unutrašnje visoke kule, utvrđene i naoružane topovima, prkosio je maloj stiješnjenoj i tek for-

miranoj crnogorskoj državi. Osim toga, grad je prema Crnoj Gori imao najpovoljniji strateški položaj. Njegovo podnožje štite, od sjeveroistoka, sjeverozapada i jugozapada — rijeke. Sa jugoistoka i jugozapada je Skadarsko jezero, u ono doba udaljeno nekoliko kilometara od grada. Ovo čudljivo jezero svake godine zauzima nove kopnene površine, tako da je sada potopilo sve kopno oko grada.

U drugoj polovini XV vijeka, pred najездом osmajlja, Mlečići napuštaju Skadar. Pošto je Mlečićima pomagao Ivan Crnojević, Turci zauzmu Zetu i grad Žabljak. Crnojević se skloni u grad Obod — Rijeka Crnojevića, a zatim 1780 godine na Cetinje, koje od tada postaje glavno mjesto Crne Gore.

Sa crnogorske strane, Žabljaku je bio nemoguć pristup kopnom. Jedino čamcem. Otkada su Crnogorci naselili obale Rijeke Crnojevića, otpočeli su voditi borbe s Turcima, po jezeru.

Turci su, malo po malo, Žabljak sve više utvrđivali i naoružavali. Pojave ceklinskih četa po Skadarskom jezeru, unosile su paniku među Turke čak do Skadra. Ovakvo stanje trajalo je više od dva vijeka. Za to vrijeme bio je zagorčen život turskoj gospoštini na obalama ovog pitomog jezera, koje danas halapljivo guta najplodniju crnogorsku ravnicu.

U ono vrijeme, kad je mala ceklinska četa, od dvanaest ljudi prvi put osvojila Žabljak, — ovaj grad imao je i svoj šeher (varoš) — u njemu je živjelo više od hiljadu stanovnika, a trgovinu su vodili pretežno sa crnogorskim plemenima.

Za vrijeme prvog oslobođenja, koje se zbilo ravno prije stotinu dveste pet godina, komandant grada bio je Jakup-aga Omerčehaj. Mlad i hrabar čovjek, vješt i ostrouman, — te osobine za njegovih mladih dana dale su mu titulu dizdara — dobio je veliko povjerenje skadarskog vezira. Dobro je poznao Crnogorce, a pogotovo ceklinska sela, sa kojima je graničio. Volio je poznanstvo sa crnogorskim junacima i prijateljiavao se sa njima. Ovo naravno, da bi iz tog prijateljstva izvukao kakav dar. On se, ne samo prijateljio već i pobratimio sa dvostrukim osvajačem Žabljaka — Kenjom Jankovićem. Kenjo (pravo ime Krsto), koji je pod tim imenom poznat u narodnoj pjesmi i istoriji, bio je glavni četovođa po jezeru, a njegovo ime bilo je poznato u Sjevernoj Albaniji, Skadru i dalje.

Jednom prilikom Kenjo je na poziv, posjetio svog pobratima Jakup-agu u Žabljaku. Poslije gozbe u aginjoj kuli izašli su šeherom da šetaju. Asker i žabljački Turci, gledali su tog glasovitog junaka — »gospodara jezera«, i velikog turskog krvnika. Njihove hanume (žene) sa visokih kula, kroz prozorske rešetke, virile su »vukobašu« crnogorskog. Među sobom govorile su: »Aman, jarab' silna vlaha«.

Cio grad izašao je da ga vidi. Kenjo, obučen u vrlo bogatu narodnu nošnju, naoružan, ponosno je koračao pored Jakup-age. Na sve pozdrave odgovarao je ljubazno sa osmijehom. Turci su mislili: zar tako mek čovjek, pa tako veliki junak i turski katil (krvnik).

U času njihove šetnje pristupi Jakup-agi jedan Srbin — raja — i požali mu se na njegove ljude:

»Čestiti ago, otimaju, pljačkaju, ne daj! Stani na put tome bezakonju i javašluku — (samovolji)!«

Jakup-aga umjesto da udovolji žalbi, naredi pandurima koji su ga pratili da ovog Srbina protjeraju batinama iz Žabljaka. Kenja je ovo jako uvrijedilo. Ponosno se uzdržao i nije se miješao u agine stvari. Pravio se da ne vidi i ne čuje ništa, a u sebi je govorio: »Pobratime, platiće mi to!« Hladnokrvno je izdržao ovu demonstraciju, koju mu je pobratim priredio. Ovaj agin namjerni gest prema Kenju izazvao je veliko veselje među žabljačkim Turcima, koji su agi dovikivali: »Aferim, aga!«

Kod Jakup-age bila je orfana (najamnica) Stana Dragojević. Bila je rodom iz sela koje je graničilo sa Kenjovim. Često je dolazila kod svojih roditelja na viđenje. Prvom prilikom, poslije Kenjove posiete Žabljaku, kad je Stana došla kod svojih roditelja, Kenjo se sa njom na samo sastao. On joj je postavio zadatak, da izađe na bedem grada sa pletivom u ruci i da joj ko bajagi pane klupko prede niz bedem. Tom pređom će izmjeriti visinu gradskih zidina i da mu tu mjeru donese. Ujedno joj je kazao:

nikom ni riječi čak ni za živu glavu. Stana je svjesno izvršila postavljenu joj zadatak tako da je Kenjo kroz kratko vrijeme imao mjeru visokih bedema Žabljaka u svome džepu.

Svoju zamisao povjerio je svom mještanimu, inače velikom junaku — Petru Strugaru. Ovome se svidjela Kenjova ideja i preuzeo je na sebe da po mjeri nabavi stube. Treba izraditi stube visoke kao žabljački grad i pomoću stuba ući u grad i osvojiti ga. Jer ići pravo na gradsku kapiju, zatvorenu debelim gvozdenim vratima, koja se okretom kola otvaraju i zatvaraju, bilo je nemoguće.

Kroz kratko vrijeme imali su stube, koje sklapanju u tri dijela. Bedem je bio visok petnaest metara, prema tome svaka stuba bila je duga po pet metara.

Poslije ovoga pozvali su njih dvojica još deset svojih izabranika »sve po pušci i krvavoj ruci«, kako bi to kazala narodna pjesma. Za poziv nije niko smio znati. Sastali su se u jednoj nepristupačnoj šumi. Bilo je rečeno da dođu pojedinačno — raznim pravcima, da ih niko ne otkrije.

Na mjestu zvanom Krek, našli su se u određeno vrijeme, ovih dvanaest crnogorskih junaka: Kenjo Stankov Janković, Miloš Matijašev Janković — barjaktar, Giljo Savićev Kraljević, Miloš Petrov Kostić, Miloš Perišin Kostić, Ivaš Markišin Gazivoda, Nikola Vukčev Gazivoda, Nikola Otašev Šofranac, Prele Ivanov Strugar, Petro Strugar, Periša Radov Pavišić i pop Tomo Davidović.

Na sastanku je donesena odluka da će njih dvanaestorica uskoro krenuti Skadarskim jezerom i da će izvesti jedan junački podvig, za koji će i »car u Stambolu čuti, makar svi poginuli«.

Ipak ova dvanaestorica nisu obaviješteni kuda će, odnosno Kenjo i Strugar su zadržali tajnu. Naime, ostavili su to Kenju kao četnom stariješini da odredi objekt koji će se napasti, kao i dan napada.

Kenjo je šapatom pozvao drugove 22 marta 1835 godine, da se noću jave na Karuču. To je jedna ribolovna baza u Skadarskom jezeru. Kad se četa okupila, lađa (veliki čamac) ša stubama ih je čekala. Krenuli su kasno. Noć je bila mračna, tako da se očekivala kiša. Vještii veslari okrenuli su iz Karuča rijekom Karatunom koja se spaja sa malom Moračom kod Žabljaka. Tek tada je cijelom društvu bilo jasno gdje idu, — na Žabljak.

U sebi su počeli sumnjati, tvrd grad sa regularnom vojskom, naoružan topovima, a k tome pored regularne vojske ima oko 200 naoružanih građana. Njihova sumnja bila je u tome što su se plašili neuspjeha, a svaki neuspjeh u to doba, smatrao se za sramotu. Čute. Ali, dali su riječ, »a riječ se ne vraća, pa makar i glava otišla.«

Nešto iza pola noći, njihova lađa pristala je pod grad Žabljak. Bila je tišina, jedino je lagano romorila proljetna kiša. Nečujno su izašli na obalu. Iznijeli su i stube. Dva momka koja su sobom doveli da vrata lađu, ostala su u lađi da čekaju. Kenjo im je naredio: kad vidite da smo osvojili grad, krenite lađom na Rijeku i javite Ceklinjanima da smo osvojili Žabljak. Bez šuma su se provukli između turskih kuća. Svaki od njih dobro je poznao teren oko Žabljaka. Pod bedemom su raširili stube i postavili ih uz grad. Odmorili su se i popili po gutljaj lozove prepečenice koju su donijeli sobom. Bilo je pred zoru. Kenjo je stao među njih i rekao im ove riječi: »Idem gore na bedem. Ako Vam za pola sata ne dam znak da i vi izađete, znači uhvatili su me. Vi se odmah vratite kućama i nikom nemojte pričati ništa.«

Poslije ovih riječi Kenjo se kao mačka brzo izgubi u noć i nestade ga. Popeo se na bedem. Tu je bila topovska cijev i svojim pasom veže stube za top, da su čvršće. Zatim je oprezno išao. Unutrašnjost grada mu je bila dobro poznata, jer je već bio kod pobratima. Došuljao se do straže koja je bila zaspala. Razoručao je, a zatim vezao. Onda je društvu dao znak da izađe. Miloš Janković — barjaktar skinuo je turski barjak sa grada a na njegovo mjesto postavio krstaš bariak crnogorski. Kenjo je rasporedio društvo: četvoricu da paze Jakup-aginu kulu, druge je rasporedio da čuvaju vodu i džebanu, a on sa najmlađim među njima, devetnaestogodišnjim Prelom Strugarom, zauzeo je najvažniju poziciju: gradsku kapiju.

Dva lađara hitro su umakli lađom i rano ujutro stigli na Rijeku. Objavili Ceklinjanima veselu vijest da je osvojen Žabljak.

Pozvan je Jakup-aga da se preda. On je odbio i sa društvom iz kule, otvorio na Kenja vatru, ali je preduhitren. Kenjovi ljudi koji su ga pazili, ranili su ga i onesposobili za borbu. Građani i asker navalili su na grad, ali su odbijeni uz gubitke. Njih dvanaestorica odolijevali su napadu s polja. Pokušaj iz Jakup-agine kule da se Turci konopom izvlače na grad nije uspio. Mladi Prele, tigarskim skokom preduhitrio ih je i handžarom prekinuo konop. Treći dan borbe, Jakup-aga sa društvom predao se. Drugog izlaza nije imao. »Pobratime«, rekao mu je Kenjo, »ovo ti je za ono« aludirajući na agin postupak prema raji.

Došao je Žabljaku upomoć spahija Lekić iz Podgorice, sa nekoliko hiljada vojske. Kenjo se sa svojim društvom junački branio i nije puštao grad. Najzad i njemu je stigla pomoć. Došao je serdar Jovičević sa Riječkom i Katunskom Nahijom i otvorio se veliki boj. Poslije dvodnevnog krvavog boja. Crnogorci su odnijeli sjajnu pobjedu nad Turcima i prebacili ih na lijevu obalu Morače.

Iza ove velike pobjede, došao je u Žabljak vladika i gospodar Crne Gore, Petar II. Petrović Njegoš. Popeo se na gradski bedem i čestitao junački podvig Kenju i njegovim drugovima. Kenju je lično rekao u prisustvu glavara i vojske:«

»Zrak slobode crnogorske
pred ustima adske zmiје,
đe bi sebi kuću našla
da takvih bilo nije.«

Oslobođenjem Žabljaka dobivena je velika plodna ravnicina na koju se moglo naseliti više od hiljadu crnogorskih porodica. I nije čudo što je ova velika pobjeda nad Turcima donijela dvostruko veselie u cijeloj Crnoj Gori, koje na opštu žalost nije trajalo dugo.

Pad Žabljaka u crnogorske ruke u Stambolu je odjeknuo kao grom iz vedra neba. Uzbuna! Panika. Padaju carski utvrđeni gradovi pred najездом gorštaka »odmetnika od carske vlasti«. To je za portu poniženje, uvreda, Veliki vezir hitno poziva ruskog ambasadora i predaje mu ultimatum: »ako Crna Gora ne vrati Turskoj odmah Žabljak, poslaćemo više divizija da kazni Crnogorce. Bez milosti će njihovoj zemlji suditi ogranj i mač.«

Ruski ambasador uputio je ovaj ultimatum svojoj vladi u Petrogradu. Ruska vlada vršila je pritisak na Njegoša da vrati Žabljak Turskoj. Njegoš je molio Rusiju da se suprotstavi Turskoj, i da obrani crnogorske pozicije, koje su — pogotovo sa ekonomske strane bile vrlo važne za Crnu Goru. Ali Rusiji se nije ratovalo, zbog Crne Gore, sa Turskom, a ova se na drugi način nije mogla odvrati od svoje namjere prema Crnoj Gori.

Tako su Crnogorci teška srca napustili na maču dobijeni grad, sa njegovom vrlo bogatom okolinom.

Drugi posve sličan podvig izveo je Kenjo 13 novembra 1852 godine. Ovog puta osvojio je grad isto noću, ali mjesto sa dvanaest, sa dvadeset i četiri druga. Zadovoljno je sujetu svakog ceklinskog bratstva jer je prvi put prekokoren što to nije uradio.

I drugi put na isti način, Portin ultimatum preko ruske vlade, i pritisak ove, na crnogorskog kneza Danila, koji je stupio na presto umjesto preminulog Njegoša, i opet je vraćen Žabljak Turskoj.

Sa ovo nekoliko redaka sjećamo se svijetle uspomene, heroja Kenja i njegovog društva, da uz duboko poštovanje povodom ove stodvadeset i pet godišnjice odamo im priznanie, koje oni zaista od potomstva i crnogorske istorije zaslužuju.